

Šeimos įtaka pasiekimams mokykloje

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedra
Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
Tel. 267 52 44

Straipsnyje remiantis Vilniaus miesto, Telšių ir Varėnos miestų bei rajonų vidurinių ir pagrindinių mokyklų aštuntų klasių moksleivių apklausos rezultatais atskleidžiamos šeimos rizikos ir apsaugos veiksniai: šeimos integruotumo, tėvų tarpusavio santykių, šeimos materialinių ir psichosocialinių problemų sąsajos su pasiekimais mokykloje: mokyklos lankomumu, moksleivių pažangumu ir elgesiu mokykloje.

XX amžiaus pradžioje M. Richmond (1922) rašė, kad mokyklos problemos yra ne tiktai pedagoginės, bet ir socialinės. Taip ji norėjo pabrėžti, kad dažnai pedagoginės problemos yra socialinės kilmės. Moksleiviai patiria mokymosi sunkumų ne tik dėl gabumų ar mokytojų profesionalumo trūkumo, bet ir dėl daugybės socialinių, t. y. šeimos, bendraamžių grupės, bendruomenės veiksnių, kurie trukdo mokytojo ir moksleivio sąveikai bei moksleivio gabumų raidai.

Užsienio mokslininkų darbuose galima aptikti nemažai tyrimų, kurie atskleidžia šeimos įtaką vaikų elgesiui, įpročiams, santykiams su bendraamžiais ir kitiems raidos aspektams. R. E. Emery ir R. Forehand (1994) ir kt. tyrimai atskleidė, kad dėl dažnų tėvų konfliktų ir nesutarimų vaikai patiria daugiau psichologinių sunkumų, dažniau vartoja narkotikus ir antisocialiai (antivisuomeniškai) elgiasi. C. Goode-Now (1993), G. L. Bowen ir kt. (1998), L. B. Rosenfeld, J. M. Richman, G. L. Bowen (1998) tyrinėjo šeimos narių ir kitų reikšmingų žmonių

socialinio palaikymo svarbą vaikų mokymosi motyvacijai, gebėjimui kontroliuoti įvykius bei įveikti kasdienius mokymosi sunkumus ir pritaikyti mokykloje. C. S. Widom (1989), P. J. Mrazek, R. J. Haggerty (1994), K. A. Dodge, J. E. Bates, G. S. Pettit (1990) savo darbuose analizavo tėvų smurto prieš vaikus ir apleistumo ar nepriežiūros reikšmę formuojantis vaikų antisocialiam ir agresyviai elgesiui, psichosocialinės raidos sutrikimams. M. Lerner, A. Collins (1996), R. D. Felner ir kt. (1995) tyrinėjo, kaip skurdas, žemas šeimos socialinis-ekonominis statusas ir mažos pajamos yra susiję su smurtu prieš vaikus ir apleistumu, vaikų emocinėmis ir mokymosi problemomis.

Ekologinio sisteminio požiūrio atstovai analizuoja vidinius ir išorinius ar aplinkos veiksnius, turinčius įtakos asmens raidai, juos skirsto į rizikos ir apsauginius, pirmieji prisideda prie nesėkmių ir problemų mokykloje, o antrieji padeda išvengti sunkumų arba sėkmingai spręsti mokykloje iškilusias problemas.

Rizikos veiksnys, J. D. Coie ir kt. (1993), L. D. Kirby ir M. W. Fraser (1997) nuomone, – tai kiekvienas poveikis ar įtaka, didinantys tikimybę, kad gali kilti problema ar padidėti jau esanti problema. Šitaip pabrėžiama, kad rizikos veiksniai gali ne tik suformuoti prielaidas atsirasti problemai, bet ir gali palaikyti anksčiau kilusias problemas arba paskatinti jas toliau progresuoti. Rizika paprastai yra apibrėžiama kaip veiksnys ar keletas veiksnių, sudarančių nepageidaujamų rezultatų ar neigiamų reiškinų galimybę.

Socialiniuose ir sveikatos moksluose rizikos veiksniai naudojami ateities rezultatams ar padariniams nuspėti ir yra nusakomi tikimybėmis (Fraser, 1997). Jie susiję su neigiamu poveikiu ar neigiamais / nepageidaujamais vaikų raidos padariniais, t. y. mokyklos metimu nebaigus dešimties klasių, elgesio problemomis, agresyviu elgesiu ir teisės pažeidimais, narkotikų, alkoholio ir kitų kvaišalų vartojimu, savižudybėmis ir kt.

J. M. Richman ir M. V. Fraser (2001) įvardija tokius šeimos rizikos veiksnius – mažos pajamos, smurtas prieš vaikus, nepatenkintas saugumo jausmas, tėvų konfliktai, vieno iš tėvų netekimas dėl skyrybų, atsiskyrimas arba mirtis ir kt.

Apsauginiai veiksniai – tai tos išorinės ar vidinės jėgos, kurios padeda vaikams pasipriešinti, sumažinti arba įveikti riziką. Tai teigiamos jėgos, kurios prisideda prie pozityvių padarinių esant rizikai, jos atideda, nuslopina arba neutralizuoja neigiamus rezultatus (Benard 1991; Fraser, 1997; Garmezy, 1994; Kirby, Fraser 1998; Rutter, 1987). Šeimos apsauginiai veiksniai – tai geri tarpusavio santykiai arba darna šeimoje, šeimos parama, tradicijos ir ritualai (Richman, Fraser, 2001).

Lietuvių mokslininkų darbuose, analizuojant šeimos įtaką vaikų mokymosi sunkumams bei motyvacijai ir mokyklos nelankymo

priežastis, dažniausiai apsiribojama šeimos sandara, tėvų išsilavinimu, materialine padėtimi ar auklėjimo būdais. J. Uzdilos (1981) tyrimai atskleidė, kad vaikai iš nepilnų šeimų dažniau turi mokymosi problemų nei gyvenantys su abiem tėvais. V. Grinevičienės (1999) tyrimai parodė, kad tėvų išsimokslinimas ir vaikų mokymosi motyvacija yra susiję. Aukštą išsimokslinimą turinčių tėvų vaikai labiau stengiasi mokytis, turi aukštesnę mokymosi motyvaciją.

Rengiant šį tyrimą buvo stengiamasi įtraukti kuo daugiau ir lietuvių mokslininkų dar netirtų šeimos veiksnių. Tyrimo problemą apibūdina tokie klausimai: kokios šeimos savybės prisideda prie Lietuvos moksleivių pasiekimų mokykloje, o kokios – prie patiriamų sunkumų, kaip galima pagerinti moksleivių pasiekimus padedant jų šeimoms keistis. Atsakymai į šiuos klausimus yra svarbūs formuluojant socialinės pedagoginės pagalbos moksleiviams tikslus ir uždavinius.

Todėl tyrimo **objektu** buvo pasirinkti moksleivių šeimos veiksnių ir pasiekimų mokykloje ypatumai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, moksleivių anketinė apklausa, matematinės statistikos metodai (Stjudento t kriterijus ir Spearmano koreliacijos koeficientas).

Tyrimas buvo atliktas 2002 metų balandžio–gegužės mėnesiais Vilniaus, Telšių, Varėnos miestų ir Telšių, Varėnos rajonų vidurinėse ir pagrindinėse mokyklose. Tiriamąją grupę sudarė 1071 aštuntos klasės moksleivis, 577 mergaitės ir 494 berniukai; 374 respondentai gyveno kaime, 354 – rajonų centruose ir 343 – mieste.

Tyrimo instrumentarijus sudarytas vadovaujantis G. L. Bowan ir J. M. Richman klausimynu „Sėkmės mokykloje kontūrai“ („School Success Profile“) moksleivių poreikiams vertinti. Jį sudarė 76 rodikliai, kurie buvo matuoti 236 uždavais ir mišriais klausimais. Klausimai

mai buvo suskirstyti į šešias dalis pagal svarbiausius moksleivių mikroaplinkos dalyvius: tiriamojo šeima, mokykla, draugai, kaimynystė, asmeniniai demografiniai duomenys, gyvenimo įpročiai ir laisvalaikis.

Tyrimo metu moksleivių pasiekimams mokykloje vertinti buvo pasirinkta keletas rodiklių: pažangumas, lankomumas ir elgesys. Pasirenkant šeimos veiksnius buvo vadovautasi J. Garbarino (1995) socialinio toksiškumo ir R. Learner (1995) raidos kontekstualumo teorijomis, kurios teigia, jog vaiko aplinkoje būna tokių situacijų, susiklosto tokių aplinkybių, kurios sumažina pozityvių patirčių ar išgyvenimų galimybes, todėl padidėja nepageidaujamų raidos padarinių tikimybė. Nepageidaujami raidos padariniai – ankstyvas mokyklos metimas, žalingi įpročiai, psichikos sutrikimai, teisės pažeidimai. Šiame tyrime buvo matuoti namų saugumo, šeimos psichosocialinių ir materialinių problemų rodikliai, kurie apibūdina šeimos toksiškumą. Kiti šeimos integruotumo, tėvų santykių, namų akademinio klimato, vaikų mokymosi stebėjimo, suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo veiksniai buvo pasirinkti vadovaujantis J. Coleman (1988) socialinio kapitalo samprata. Socialinį šeimos kapitalą sudaro geri santykiai šeimoje, vaikams skiriamas tėvų dėmesys ir laikas, tėvų ryšys su mokykla.

Siekiant nustatyti pasiekimų mokykloje ir šeimos veiksmų sąsajas buvo taikomas Stjudento t kriterijus ir Spearmano koreliacijos koeficientas. Tiriamieji buvo skiriami į dvi grupes pagal kiekvieno individualiai surinktą pažangumo, lankomumo ar elgesio rodiklį. Pavyzdžiui, tiriamieji, surinę mažesnę už medianą lankomumo rodiklį, buvo priskiriami prie geriau lankančiųjų, o surinę didesnę už medianą lankomumo rodiklį, – prie blogiau lankančiųjų grupės. Tada buvo lyginami šių grupių šeimos veiksmus išreiškiančių rodiklių vidurkiai

(Stjudento t kriterijus). Nustačius statistiškai reikšmingus lyginamųjų grupių skirtumus, buvo skaičiuojamas Spearmano koreliacijos koeficientas ryšio stiprumui nustatyti. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad naudotos statistikos neleidžia spręsti apie priežastingumo ryšius ar kryptį. Nustatyti ryšiai yra tikimybiniai.

Straipsnyje aptariami pasiekimų mokykloje rodikliai ir jų ryšiai, šeimos veiksmų rodikliai ir jų sąsajos su pasiekimų mokykloje rodikliais, šeimos materialinių ir psichosocialinių problemų bei kitų šeimos veiksmų sąsajos.

Pasiekimai mokykloje. Atliekant tyrimą moksleivių pasiekimams mokykloje vertinti pasirinkta keletas rodiklių: pažangumas, lankomumas ir elgesys (matuojama probleminio elgesio raiška).

Moksleivių pažangumui įvertinti naudotas paskutinio trimestro vidurkis. Duomenys apie trimestro vidurkį pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal trimestro vidurkį

<i>Tiriamieji</i>	<i>Skaičius</i>	<i>Procentai</i>
<i>Pažangumas</i>		
Labai pažangūs (8,51–10)	360	33,6
Pažangūs (6,51–8,5)	471	44,0
Nepažangūs (5,01–6,5)	172	16,1
Labai nepažangūs (iki 5)	67	6,3

Antramečiais teko būti 52 (4,9 proc.) tyrime dalyvavusiems moksleiviams. Antramečias yra rimtas iškritimo iš mokyklos rizikos veiksnys. P. Dereškevičiaus ir kt. (2000) atlikta nelankančiųjų mokyklos ir jų antramečiavimo duomenų analizė parodė, jog 65,5 proc. iškritusių iš mokyklos moksleivių yra antramečiavę, iš jų 37 proc. – vieną kartą, o kiti – du ir daugiau kartų.

Lankomumui vertinti buvo sudaryta šešių *rodiklių* apie per paskutines trisdešimt dienų praleistas pamokas skalė (pvz., kiek kartų pavėluota į pamokas, kiek kartų praleista viena pamoka be priežasties). Kiekvienas rodiklis buvo vertinamas keturių rangų skale, kurios reikšmės kito nuo „kartą“ iki „11 ir daugiau kartų“. Vidinio skalės suderinamumo *Cronbach alpha* reikšmė 0,66. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gauta bendra lankomumo rodiklio reikšmė, kuri kito nuo 6 iki 24: kuo aukštesnė reikšmė, tuo blogesnis lankomumas. Pagal lankomumo rodiklio reikšmę, vadovaujantis vidurkiu ir standartiniu nuokrypiu, visi tiriamieji sugrupuoti į tris grupes (gero, vidutinio ir blogo lankomumo). Duomenys apie moksleivių pasiskirstymą pagal lankomumą teikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lankomumą

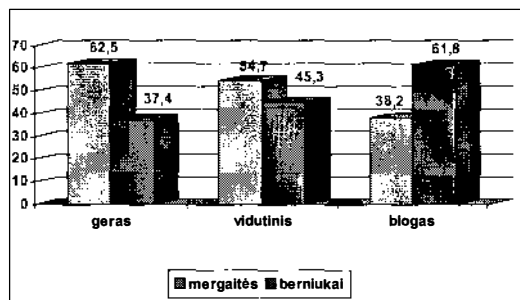
Lankomumo lygis	Skaičius	Procentai
Geras (6–6,4)	144	13,4
Vidutinis (6,41–12)	804	75,1
Blogas (12,1–24)	123	11,5

Vidurkis – 9,2; standartinis nuokrypis – 2,8.

Iš 2 lentelės matyti, kad 11,5 proc. tiriamųjų turėjo rimtų lankomumo problemų. Per paskutinį mėnesį vėlavo į pamokas daugiau nei 11 kartų 4,1 proc. tiriamųjų, praleido pamokas be priežasties daugiau nei 11 kartų 3,7 proc. apklaustų moksleivių, 4–10 kartų – 7,5 proc. mokinių, praleido visas vienos dienos pamokas be priežasties daugiau nei 11 kartų 2,3 proc. moksleivių ir 4–10 kartų 3,1 proc. moksleivių.

Lyginant mergaičių ir berniukų lankomumą, buvo taikomas Stjudento t kriterijus nusakyti dviejų grupių vidurkių skirtumus. Mergaičių ir berniukų grupių lankomumo vidurkiai statistiškai reikšmingai skyrėsi. Berniukų lankomumas prastesnis nei mergaičių.

Mergaičių ir berniukų lankomumo palyginimas pateikiamas 1 paveiksle: mergaičių daugiau yra gerai ir vidutiniškai, o berniukų – blogai mokyklą lankančiųjų grupėse.

1 pav. Mergaičių ir berniukų lankomumo palyginimas (proc.)

Apklaustos metu pamokose nedalyvavo 15,2 proc. moksleivių, nors apklausa dažniausiai vykdavo antros, trečios, ketvirtos ar penktos pamokų metu. Daugiausia pamokose nedalyvavusių buvo miesto (Vilniaus) mokyklose – 18,2 proc., kaimo – 15,2 proc. ir rajono centrų – 11,95 proc. moksleivių.

Elgesio problemoms (ar probleminio elgesio) mokykloje įvertinti buvo naudojama devyni rodikliai apie tam tikrus poelgius mokykloje per paskutines trisdešimt dienų (pvz., „buvau išvarytas iš klasės“, „pravardžiauvau kitus moksleivius“ ir kt.). Kiekvienas rodiklis vertinamas trijų rangų skale pagal įvykių dažnumą nuo „niekada“ iki „daugiau nei du kartus“. Vidinio skalės suderinamumo *Cronbach alpha* reikšmė 0,67. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gauta elgesio problemų rodiklio reikšmė, kuri kito nuo 7 iki 21. Kuo aukštesnė reikšmė, tuo problemiškesnis elgesys. Moksleivių pasiskirstymo pagal elgesio problemiškumą duomenys pateikiami 3 lentelėje.

Probleminio elgesio apraiškoms mergaičių ir berniukų grupėse palyginti buvo taikomas Stjudento t kriterijus nusakyti dviejų grupių vidurkių skirtumus. Probleminio elgesio apraiš-

3 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal elgesio problemiškumą mokykloje

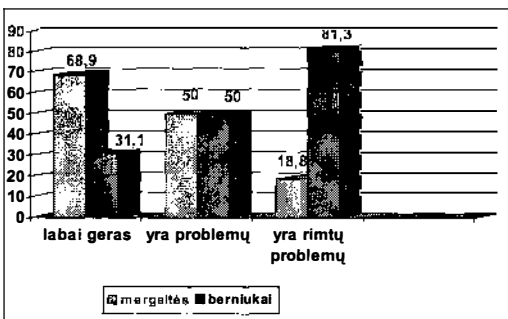
Elgesio problemų lygis	Skaičius	Proc.
Labai geras elgesys (7)	331	30,9
Yra elgesio problemų (8–12)	674	62,9
Yra rimtų elgesio problemų (13–21)	64	6,0

kų vidurkiai mergaičių ir berniukų grupėse statistiškai reikšmingai skyrėsi: berniukų grupėje probleminio elgesio apraiškų daugiau nei mergaičių grupėje.

Mergaičių ir berniukų probleminio elgesio palyginimas pateikiamas 2 paveiksle: mergaičių daugiau yra labai gero elgesio, o berniukų – rimtų elgesio problemų turinčių moksleivių grupėse.

Rimtų elgesio problemų turi 6,0 proc. moksleivių, t. y. šiek tiek daugiau nei vienas moksleivis kiekvienoje tirtose klasėse. Reikėtų pasakyti, jog šių moksleivių dalis gali būti didesnė, t. y. gautiems duomenims gali turėti įtakos socialinio pageidaujamumo klaida, kai tyrimo dalyviai stengiasi pasirodyti geriau, nei yra iš tikrųjų (Rubin, Babie, 1997). Apklausa metu buvo pastebėta tam tikra mokytojų, socialinių pedagogų klasių apibūdinimo ir šių klasių rezultatų (atsakymų) neatitiktis.

Dažniausiai moksleiviai pripažįsta, kad prasiždžioja, įžeidinėja kitus moksleivius, re-

2 pav. Mergaičių ir berniukų probleminio elgesio palyginimas (proc.)

čiau, kad susimuša su kitais moksleiviais (4 lentelė).

4 lentelė. Dažniausiai pasitaikančios probleminio elgesio apraiškos per paskutines 30 dienų (proc.)

Probleminio elgesio apraiškos	Niekada	Vieną du kartus	Daugiau nei du kartus
Buvo išvartas iš klasės	89,4	9,2	1,2
Tėvai buvo iškviesti į mokyklą	95,1	4,1	0,45
Susimušė su kitu moksleiviu	84,8	13,2	2,1
Buvo paliktas po pamokų	92,7	6,4	0,8
Pravardžiuavo kitus moksleivius	41,4	40,1	18,6
Įžeidinėjo kitus moksleivius	61,8	27,8	10,4
Tyčia ką nors sugadino	90,0	8,3	1,7

Moksleiviams buvo leista įrašyti kitus savo poelgius mokykloje; 13 (1,2 proc.) moksleivių nurodė, jog jie tyčiojosi iš mokytojų ar juos įžeidinėjo, 12 (1,2 proc.) moksleivių prisipažino, kad juos nuskriaudė kiti (pvz., pravardžiuavo, kabinėjosi, sumušė, parodė neapykantą ir pan.).

Koreliaciniai pasiekimų mokykloje rodiklių – mokyklos lankomumo, moksleivių pažangumo ir elgesio ryšiai vaizduojami 5 lentelėje.

5 lentelė. Lankomumo, pažangumo ir elgesio sąsajos (Spearmano koreliacijos koeficientas, $p < 0,000$)

	Lankomumas	Pažangumas	Elgesys
Lankomumas	1,000	-0,453	0,463
Pažangumas		1,000	-0,366
Elgesys			1,000

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pasiekimų mokykloje rodikliai yra susiję. Kuo aukštesnis pažangumas, tuo mažiau lankomumo ir elgesio problemų. Moksleiviai, turį lankomumo problemų, paprastai turi ir elgesio problemų.

Toliau aptarsime šeimos veiksnius apibūdinančius rodiklius, gautus rodiklių matavimo rezultatus ir jų sąsajas su pasiekimais mokykloje.

Tyrimai rodo, kad dėl vaikų psichologinių sunkumų, narkotikų vartojimo ir kitokio antisocialaus (antisocialinio) elgesio kalti dažni tėvų konfliktai ir nesutarimai (Emery, Forehand, 1994). R. E. Emery ir R. Forehand (1994) teigia, jog dėl dažno tėvų tarpusavio priešiško ir kovos mažėja vaikų jautrumas konfliktams (konfliktingoms situacijoms), jie mato netikusį problemų sprendimo modelį. Apskritai tėvų tarpusavio konfliktai trukdo gerai atlikti pareigas, todėl vaikai lengviau pasiduoda aplinkos poveikiui ir negatyviai bendramamžių įtakai.

Tyrimo metu 46,5 proc. moksleivių tėvų tarpusavio santykius vertino labai gerai, 30,3 proc. – vidutiniškai ir 4,7 proc. – blogai (procentai pateikti tų šeimų, kuriose yra abu tėvai), 4,4 proc. moksleivių nurodė, jog per pastarąsias 30 dienų tėvai susimušė vieną ir daugiau kartų, 3 proc. moksleivių pripažino, kad muštynės namuose yra labai aktuali problema, o 7 proc. – truputį aktuali.

Šeimos narių tarpusavio santykiai, emociniai ryšiai vertinti šeimos integruotumo rodikliu. Pasitelkta moksleivių šeimos narių tarpusavio santykių suvoktis, t. y. kaip moksleiviai suvokia šeimos narių tarpusavio santykius. Pirmą kartą šią skalę panaudojo G. L. Bowen (1991). Šeimos integruotumo skalę sudarė septyni teiginiai (pvz., šeimos nariai palaiko vienas kitą kilus problemų, atvirai išsako savo

jausmus ir kt.). Moksleiviai į kiekvieną klausimą turėjo atsakyti naudodami trijų rangų skalę, kurios vertės kito nuo „tinka“ iki „netinka“. Vidinio suderinamumo Cronbach alpha reikšmė 0,77. Prieš skaičiuojant skalę apsukama, tada „Tinka“ = 3, „Truputį tinka“ = 2, o „Netinka“ = 1. Šios atsakymų reikšmės buvo sumuojamos ir gautas šeimos integruotumo rodiklis, kuris kito nuo 7 iki 21, kuo aukštesnis rodiklis, tuo didesnis integruotumas.

Daugumos moksleivių šeimose vyravo palaikantys santykiai, tik 8,7 proc. moksleivių šeimos integruotumas yra žemesnis nei vidutinis, mažiausia procentinė dalis tokių šeimų buvo mieste (6,1 proc.), o didžiausia – kaime (11,5 proc.). Duomenys pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal šeimos integruotumą

Šeimos integruotumo lygis	Skaičius	Proc.
Žemesnis nei vidutinis (7-12)	93	8,7
Vidutinis integruotumas (13-17)	453	42,5
Geras ir labai geras integruotumas (18-21)	519	48,7

Statistinė duomenų analizė atskleidė moksleivių tėvų tarpusavio santykių, šeimos integruotumo ir moksleivių pasiekimų mokykloje ryšius. Aukštesnio pažangumo, geresnio lankomumo ir elgesio moksleivių grupėse buvo geriau vertinami tiek tėvų, tiek šeimos narių tarpusavio santykiai (7 lentelė).

Kitas, su tarpusavio santykiais susijęs šeimos veiksnys – suaugusių šeimos narių socialinis palaikymas – išklausymas neteisiant, palaikymas išbandant naujoves, pagyrimas, pritrimas, paskatinimas, visa tai, kas leidžia vaikui pajusti, kad jis yra mylimas, nėra vienišas ir yra vertingas, kad jį supranta ir nesmerkia.

Tyrimai rodo, kad egzistuoja teigiamas socialinio palaikymo ir pageidaujamų raidos re-

7 lentelė. Pažangumo, lankomumo, elgesio lygio ir tėvų tarpusavio santykių bei šeimos integruotumo išreikštumo sąsajos

Šeimos veiksniai	Pažangumo lygis	N	Vidurkis	t (p < 0,000)	Spearmano koreliacijos koeficientas (p < 0,000)
Tėvų tarpusavio santykiai	Geras	463	1,303	-4,387	0,277
	Blogas	389	1,686		
Šeimos integruotumas	Geras	545	17,901	5,536	0,263
	Blogas	490	16,040		
	Lankomumo lygis				
Tėvų tarpusavio santykiai	Geras	425	1,356	-3,178	0,220
	Blogas	402	1,597		
Šeimos integruotumas	Geras	492	17,268	3,392	0,250
	Blogas	512	15,668		
	Probleminio elgesio lygis				
Tėvų tarpusavio santykiai	Geras	463	1,378	-3,560	0,263
	Blogas	380	1,565		
Šeimos integruotumas	Geras	556	17,298	4,305	-0,250
	Blogas	450	15,542		

zultatų ryšys. Pavyzdžiui, socialinis palaikymas didina mokymosi motyvaciją (Goodenow, 1993), skatina įvykių kontrolės mokykloje jausmą (Bowen, ir kt., 1998), gebėjimą įveikti kasdienes mokymosi sunkumus (Rosenfeld, Richman, Bowen, 1998), prisitaikyti mokykloje (Dubow ir kt., 1991) ir gerina lankomumą (Rosenfeld ir kt., 1998). Taip socialinis palaikymas tiesiogiai ar netiesiogiai pagerina akademinis pasiekimus ir kompetencijas mokykloje, taip pat pažymius, egzaminų ir testų rezultatus.

Įvertinti tėvų arba suaugusių šeimos narių socialinį palaikymą buvo pasitelkta keletas moksleivių suvokčių apie gaunamą tėvų socialinį palaikymą (pvz., tėvai palaikė idėją ar sumanymą, išklausė ir paguodė). Kiekvienas rodiklis buvo vertinamas trijų rangų skale pagal įvykio dažnumą per pastarąsias 30 dienų, nuo „niekada“ iki „dažnai“. Vidinio skalės suderinamumo Cronbach alpha reikšmė – 0,83. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gautas

suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo rodiklis, kuris kito nuo 7 iki 21; kuo rodiklis aukštesnis, tuo geresnis palaikymas. Pateikiami 8 lentelėje duomenys rodo moksleivių suvoktį apie tėvų arba / ir suaugusių šeimos narių socialinį palaikymą.

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad tikrai penktadalis (18,3 proc.) visų tiriamųjų gavo aukštą savo tėvų ar kitų suaugusių šeimos narių socialinį palaikymą, tuo tarpu ketvirtadalis (25,5 proc.) jo beveik neturėjo arba tiksliau neįvertino. Pažangesnių moksleivių grupėje buvo aukščiau vertinamas suaugusių šeimos na-

8 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal tėvų socialinį palaikymą

Tėvų socialinio palaikymo lygis	Skaičius	Proc.
Aukštas (19–21)	196	18,3
Vidutinis (14–18)	602	56,2
Žemas (7–13)	273	25,5

rių socialinis palaikymas, taip pat ir geresnio lankomumo bei elgesio grupėse (9 lentelė).

L. B. Rosenfeld ir kt. (2000) tyrė pagrindinės mokyklos moksleivių socialinio palaikymo tinklo, t. y. tėvų, mokytojų, draugų, įtaką moksleivių pažangumui, lankomumui ir elgesio problemoms mokykloje. Tyrimo rezultatai parodė, kad moksleiviai, žemai vertinę tėvų, mokytojų ir draugų socialinį palaikymą, turėjo žemus mokyklos pasiekimų rodiklius. Palyginus moksleivius, kurie aukštai vertino tik vieno ar dviejų palaikymo teikėjų paramą, su moksleiviais, kurie aukštai vertino visų trijų palaikymo teikėjų paramą, paaiškėjo, jog antros grupės moksleivių geresni elgesys ir lankomumas, jie daugiau laiko skiria namų darbams, yra labiau patenkinti mokykla, geriau vertina save, geresni ir jų pažymiai.

Kaip socialinis palaikymas pozityviai veikia mokinį, aiškinama įvairiai. T. L. Albrecht ir H. B. Adelman (1987) mano, kad palaikanti komunikacija sumažina neapibrėžtumo jausmą ir padeda palaikymo gavėjui stresinėmis situacijomis jausti (manyti), jog jis kontroliuoja situaciją, o ne atvirkščiai, todėl jis realiau mato galimas perspektyvas, galimybes gauti pagalbą iš kitų ir pan. Tuo tarpu B. Benard (1991), J. D. Coie (1993) ir kiti tyrėjai mano, kad socialinis palai-

kymas apskritai prisideda prie vaiko raidos bei jo prisitaikymo mokykloje ir yra apsauginis veiksnys, nes tyrimai rodo, jog vaikai, esantys rizikos grupėje, gauna mažiau socialinio palaikymo nei kiti.

Tėvų ir mokyklos ryšys. Lietuvos ir užsienio autorių darbuose pabrėžiama mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo svarba. Įvairius tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo bei tėvų įtraukimo į ugdymo procesą aspektus Lietuvoje tyrinėjo S. Dapkienė (1996), A. Kalvaitis (1995), P. Martinaitis (1994) ir kiti, tačiau dažniausiai yra nagrinėjami įvairūs pradinukų tėvų įtraukimo į mokyklos gyvenimą aspektai. P. Martinaitis (1994), tyrinėjęs tėvų nuostatas mokyklos atžvilgiu, skiria penkias tėvų grupes: tėvai, trukdantys lankyti mokyklą (1 proc.), tėvai, abejingi mokyklai, reaguoja tik į išpėjamuosius mokyklos signalus (76 proc.), tėvai, kurie domisi vaikų mokymosi rezultatais, ypač 9–12 klase, ir siekia „iškovoti“ kuo geresnį pažymį savo vaikams (1,5 proc.), tėvai, kurie domisi mokyklų darbo profiliu, sustiprintais dalykais, ieško mokyklos, atitinkančios vaiko gabumus ir ateities planus (10 proc.), tėvai, kurie nori, kad mokykla būtų pagalbininkė, formuojant vaikų dorines nuostatas (1 proc.). S. Dapkienės (1996) tyrimai rodo, jog pradinių klasių

9 lentelė. Pažangumo, elgesio lygio ir šeimos narių socialinio palaikymo išreikštumo sąsajos

Šeimos veiksniai	Pažangumo lygis	N	Vidurkis	t (p < 0,000)	Spearmano koreliacijos koeficientas (p < 0,000)
Šeimos narių socialinis palaikymas	Geras	545	15,987	5,46	0,265
	Blogas	503	13,914		
	<i>Probleminio elgesio lygis</i>				
Šeimos narių socialinis palaikymas	Geras	560	16,062	6,251	-0,297
	Blogas	474	14,174		

moksleivių tėvai labiausiai priimtinomis bendradarbiavimo formomis mano esant klasės tėvų susirinkimus bei bendrus tėvų ir vaikų renginius, mažiausiai patinka būti kviečiamiems į mokyklą ir mokytojo lankymasis namuose.

Mūsų tyrime, siekiant įvertinti tėvų ir mokyklos bendradarbiavimą, buvo sudarytos namų akademinio klimato ir tėvų monitoringo (stebėsenos) skalės.

Namų akademinį klimatą rodo tėvų ir vaikų pokalbiai įvairiomis su mokykla susijusiomis temomis, apie įvykius mokykloje, santykius su mokytojais, mokiniais, ateities planus. Namų akademiniam klimatui matuoti buvo naudojama septynių dichotominių teiginių skalė (pvz., per paskutines septynias dienas su tėvais teko aptarti veiklą ar įdomius įvykius mokykloje, santykius su kitais mokiniais, sunkumus ruošiant namų darbus). Buvo skaičiuojami teigiami atsakymai ir gautas bendras namų akademinio klimato rodiklis, kuris kito nuo žemo iki aukšto (0–7). Duomenys apie tiriamųjų pasiskirstymą pagal namų akademinį klimatą pateikiami 10 lentelėje.

Net 46 proc. tiriamųjų namų akademinį klimatą galima įvertinti kaip žemą ir žemesnį nei vidutinį. Per paskutines septynias dienas su tėvais aptarė dalykus, kurių mokosi mokykloje, 73,7 proc. tiriamųjų, įdomią veiklą ar įvykius mokykloje – 60,8 proc., problemas, kylančias su mokytojais, – 50,0 proc., sunkumus ruošiant namų darbus – 52,2 proc., Lietuvoje vykstantį gyvenimą (politikos įvykius ir pan.) – 29,1 proc., moksleivių ateities planus – 62,6 proc., santy-

10 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal namų akademinį klimatą

Namų akademinio klimato lygis	Skaičius	Proc.
Žemas (0–3)	493	46,0
Vidutinis (4–5)	428	40,0
Aukštas (6–7)	150	14,0

kius su kitais moksleiviais – 39,6 proc. Gauti duomenys rodo tėvų domėjimąsi vaikų mokykliniais reikalais. Tokių tėvų yra nuo 50 proc. iki 60 proc., kiti yra pasyvūs arba abejingi.

Tėvų mokymosi monitoringas (stebėseną) – tai tėvų ir mokyklos ryšiai, vaikų laiko priežiūra ir kontrolė. Mokymosi monitoringui matuoti buvo naudojama šešių dichotominių teiginių skalė (pvz., per paskutines 30 dienų tėvai skambino mokytojų, patikrino namų darbus, apribojo laisvalaikį). Skaičiuojami teigiami atsakymai ir gautas bendras namų akademinio klimato rodiklis, kuris kito nuo žemo iki aukšto (0–6). Duomenys apie tiriamųjų pasiskirstymą pagal tėvų mokymosi monitoringą pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal tėvų mokymosi monitoringą

Tėvų mokymosi monitoringo lygis	Skaičius	Proc.
Žemas (0–2)	827	77,2
Vidutinis (4–3)	215	20,1
Aukštas (5–6)	29	2,7

Net 77,2 proc. tiriamųjų tėvų mokymosi monitoringą galima įvertinti kaip žemą. Toliau pateikiami atsakymai į kiekvieną skalės klausimą. Per paskutines 30 dienų dalyvavo susirinkime 34,2 proc. tiriamųjų tėvai, skambino mokytojų – 8,1 proc., lankėsi renginyje, kuriame dalyvavo moksleivis, – 20,7 proc., patikrino namų darbus – 43,5 proc., apribojo televizoriaus žiūrėjimo laiką – 23,5 proc., apribojo laiką, kurį gali praleisti su draugais, – 30,7 proc. tėvų. Apibendrinus gautus duomenis, galima daryti išvadą, jog tikrai 30–40 proc. tėvų kontroliuoja vaikų mokymąsi ir palaiko ryšį su mokykla.

Statistinė duomenų analizė atskleidė pažangumo ir namų akademinio klimato bei lankomumo ir tėvų mokymosi monitoringo ryšį (12 lentelė).

14 lentelė. Pažangumo, lankomumo, namų akademinio klimato ir tėvų mokymosi monitoringo sąsajos

Šeimos veiksniai	Pažangumo lygis	N	Vidurkis	t (p < 0,000)	Spearmano koreliacijos koeficientas (p < 0,000)
Namų akademinis klimatas	Geras	521	3,692	3,624	0,220
	Blogas	475	2,364		
	Lankomumo lygis				
Tėvų mokymosi monitoringas	Geras	368	1,280	-3,416	0,226
	Blogas	444	2,154		

Namų akademinis klimatas aukščiau buvo vertinamas pažangesnių, o tėvų mokymosi stebėseną – geriau mokyklą lankančių moksleivių.

Nepatenkintas saugumo poreikis yra šeimos veiksnys, susijęs su daugeliu nepageidaujamų vaikų raidos rezultatų. Susidūrimas su pavojumi ir pavojaus arba nesaugumo (saugumo jausmo trūkumas) suvokimas šeimoje, mokykloje ar bendruomenėje trukdo moksleiviams atsiskleisti ir stiprinti savo gebėjimus.

Kitas šeimos rizikos veiksnys yra *smurtas prieš vaikus*: apleistumas, fizinė, seksualinė ar psichologinė prievarta. Skriaudžiami ar apleisti vaikai labiau nei kiti yra linkę į asocialų, agresyvių elgesį bei nusikalstamumą (Widom, 1989), jie dažniau turi įvairių psichosocialinių ir protinių sutrikimų (Mrazek, Haggerty, 1994).

Galimi du būdai paaiškinti, kaip dėl šeimoje patirto smurto padidėja vaikų pažeidžiamumas. Pirmasis remiasi prieraišumo teorija, teigiama, kad kūdikio ir globėjo prieraišumo problemos trukdo sėkmingai vaikų adaptacijai. Tėvų smurtas prieš vaikus neleidžia susiformuoti kūdikio ir mamos ar tėvo ryšiui, o tinkamas jų ryšys yra būtina vaiko raidos sąlyga. Ryšio trūkumas ankstyvoje vaikystėje turi neigiamų padarinių vėlesnei raidai ir brendimui.

Antrasis remiasi socialinio išmokimo ir kognityvios raidos teorijomis. Remiantis jomis dėl

patirto smurto vaikai išmoksta įtariai ir priešiška elgtis kitų vaikų ir suaugusiųjų, ypač nepažįstamųjų, atžvilgiu, ima negatyviai save vertinti (Widom, 1989). K. A. Dodge, J. E. Bates, G. S. Pettit (1990) tyrimai parodė, kad patyrę smurtą vaikai linkę agresyvių elgesį laikyti efektyviu siekiant asmeninių tikslų. Jie pasaulį suvokia kaip jiems priešišką. Be to, jie neturi vaidmeninių modelių, kurie padėtų išmokti tinkamų socialinių problemų sprendimo būdų, todėl bendraudami jie naudoja agresyvių stilių, kuris didina riziką patirti mokykloje nesėkmę, pasukti nusikalstamu keliu ar turėti kitų problemų.

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, kad per paskutines 30 dienų 3,7 proc. moksleivių tėvai mušė vieną ir daugiau kartų, 44,7 proc. stipriai išbarė vieną du kartus, o 19,9 proc. – daugiau kaip du kartus. Tuo tarpu 1,4 proc. moksleivių nurodė, jog tėvai juos mušė dėl nesutarimų su jais ar prasižengimų, vadinasi, 2,3 proc. moksleivių buvo mušami ne dėl jų nusižengimų, o dėl kitų priežasčių. Panašiai yra ir dėl išbarimo: už nusižengimus buvo išbarti 28,2 proc. moksleivių, vadinasi, galima daryti prielaidą, jog 36,6 proc. moksleivių buvo barami dėl kitų, ne nuo jų poelgių priklausančių priežasčių. Apskritai beveik pusė moksleivių nurodė, kad namuose yra šaukiama: 10,9 proc. moksleivių teigė, jog jų namuose tai labai aktuali problema ir 32,7 proc. – truputį aktuali.

Saugumui namuose vertinti naudota keletas rodiklių apie tam tikrus įvykius namuose per paskutines 30 dienų (pvz., tėvai/vienas iš tėvų mušė moksleivį, tėvai vartojo alkoholį, moksleivis pabėgo iš namų ir kt.). Kiekvienas rodiklis vertinamas trijų rangų skale, pagal įvykių dažnumą; nuo „daugiau nei du kartus“ iki „neįvyko“. Vidinio skalės suderinamumo *Cronbach alpha* reikšmė 0,58. Rodiklių reikšmės buvo sumuojamos ir gautas namų saugumo rodiklis, kuris kito nuo 8 iki 24, kuo aukštesnis rodiklis, tuo didesnis saugumas. Duomenys apie moksleivių pasiskirstymą pagal saugumą namuose pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal saugumą namuose

Namų saugumo lygis	Skaičius	Proc.
Nesaugu (8–15)	11	1,0
Didelė rizika (16–19)	101	9,5
Yra nedidelių problemų (20–23)	724	67,9
Saugu (24)	231	21,6

Tik penktadalis (21,6 proc.) moksleivių pažymėjo, kad jų namuose per pastarąjį mėnesį nebuvo iškilusių jokių probleminių situacijų, galinčių turėti įtakos jų saugumui. O dešimtadalis (10,5 proc.) moksleivių namuose pastaruoju metu įvyko dauguma skalėje įvardytų dalykų, kurie galėjo turėti įtakos fiziniam ir emociniam jų saugumui.

Didžiausią svorį namų saugumo skalėje turėjo šie rodikliai „tėvai aprėkė“, „vartojo alkoholį“ ir „buvo labai girti“, todėl duomenys apie juos pateikiami atskirai 14 lentelėje.

Vadinasi, dažniausiai pasitaikančios problemos yra barniai, šaukimas ant vaikų bei ant sutuoktinio ir alkoholio vartojimas. Paprašyti nurodyti kitas priežastis, dėl kurių bijojo grįžti į namus ar nesijautė saugūs, moksleiviai, dažniausiai minėjo, jog bijojo grįžti dėl blogo pažymio, nes negrįžo sutartu laiku arba išėjo neatsiklausę, tėvai buvo susipykę arba barėsi.

14 lentelė. Dažniausiai pasitaikiusios problemos moksleivių namuose per paskutines 30 dienų (proc.)

Problemos namuose	Daugiau nei du kartus	Vieną du kartus	Nebuvo problemų
Tėvai aprėkė	19,9	44,7	35,3
Tėvai vartojo alkoholį	14,6	32,8	52,5
Tėvai buvo labai girti	5,5	8,9	85,6

Išryškėjo ir kitų moksleivių šeimoms būdingų problemų, jas galima išskirti į psichosocialines ir materialines. Aktualiausios psichosocialinės problemos buvo šaukimas, rūkymas, alkoholio vartojimas, abiejų tėvų nebuvimas namuose, o aktualiausia materialinė problema – pinigų pragyventi trūkumas. Duomenys apie moksleivių šeimų problemų aktualumą pateikiami 15 lentelėje.

Psichosocialinių ir materialinių šeimų problemų rodikliai buvo sujungti į dvi atskiras skales: kiekvieno tiriamojo indikatorius reikšmės buvo sumuojamos ir gauti du šeimos psichosocialinių ir materialinių problemų rodikliai, pirmasis kito tarp 8 ir 24, o antrasis – tarp 7 ir 21, nuo mažai iki daug problemų šeimoje. Vidinio skalės suderinamumo *Cronbach alpha* reikšmė psichosocialinių problemų skalei – 0,84, materialinių problemų skalei – 0,88. Duomenys apie tiriamųjų pasiskirstymą pagal psichosocialinių ir materialinių problemų gausą pateikiami 16 lentelėje.

Dauguma įvardytų materialinių problemų aktualios 6,3 proc. (psichosocialinės problemos – 7,3 proc.) tiriamųjų šeimų. Materialinės ir psichosocialinės problemos yra susijusios: daugėjant materialinių problemų, daugėja ir psichosocialinių problemų (Spearmano koreliacijos koeficientas 0,633; $p < 0,000$).

Statistinė duomenų analizė parodė, kad žemesnio pažangumo, blogesnio lankomumo ir elgesio moksleivių namuose dažniau pasitai-

15 lentelė. Moksleivių pasiskirstymas pagal suvoktą šeimos problemų aktualumą (proc.)

Šeimos problemos	Labai aktu- alu	Trupučiai aktuali	Neak- tualu
Psichosocialinės problemos			
Vieno iš tėvų nebūna namuose	14,0	30,1	55,9
Abiejų tėvų nebūna namuose	4,2	13,8	82,0
Namuose vartojamas alkoholis	5,2	15,7	79,0
Namuose rūkoma	18,7	21,1	60,2
Namuose vartojami narkotikai	1,8	0,7	97,5
Namuose mušamaši	3,0	6,9	88,2
Namuose rėkiama	10,9	32,7	56,3
Namuose tvyro netvarka	3,3	13,1	83,6
Materialinės problemos			
Trūksta pinigų pragyventi	22,0	49,0	29,0
Namuose trūksta maisto	4,1	10,1	85,8
Šeima gyvena mažose patalpose	3,8	12,5	83,7
Neturi kuo apsirengti eidamas į mokyklą	2,1	8,1	89,8
Neturi kuo apsiauti	2,4	6,6	91,1
Neturi mokyklinių priemonių	1,9	3,3	94,8
Neturi vadovėlių	2,1	4,3	93,6

ko negatyvių įvykių, arba įvykių, trukdančių pozityviai jų raidai, tokių moksleivių šeimoms aktualesnės materialinės ir psichosocialinės problemos. Statistikų reikšmės pateikiamos 17 lentelėje.

16 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeimos problemų gausą

Šeimos problemų lygis	Materialinės problemos		Psichosocialinės problemos	
	skaičius	%	skaičius	%
Dauguma problemų aktualios	68	6,3	78	7,3
Keletas aktualių problemų	741	69,2	772	72,1
Nėra aktualių problemų	262	24,5	221	10,6

Tyrimai rodo, kad skurdas, žemas šeimos socioekonominis statusas ir mažos pajamos yra bendras makroaplinkos rizikos veiksnys, susijęs su daugybe nepageidaujamų reiškinių: smurtu prieš vaikus ir apleistumu, nusikalstamumu, vaikų emocinėmis ir mokymosi problemomis (Felner ir kt., 1995). Vaikai, gyvenantys skurde, dažniau serga, negauna pakankamo socialinio palaikymo, jų šeimos patiria daugiau stresų, tėvai dažniau išgyvena depresiją. Galima išskirti bent tris procesus, kaip skurdas tampa bendru rizikos veiksniumi:

1. Sumažėjus šeimos ištekliams, tiesioginis skurdo poveikis pasireiškia tinkamo maisto, aprangos, pastogės ir kitų pagrindinių reikmenų trūkumu.
2. Dėl skurdo sumažėja vaikų galimybės gauti tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas. Vaikai negauna profilaktinių paslaugų arba pagalba nesuteikiama laiku, todėl tokių šeimų vaikai naudojami greitosios pagalbos paslaugomis arba yra gydomi tada, kai liga jau įsisenėjusi.
3. Skurdžiai gyvenančiose šeimose trūksta palaikymo, stimuliavimo, vyrauja chaotiški santykiai. Tyrimai rodo, kad yra ekonominių sunkumų, tėvų kančios, psichologinės įtampos ir skurdžios šeimos valdymo praktikos koreliacija (Larner, Collins, 1996).

R. D. Felner ir kt. (1995) teigia, kad skurdas ir kiti socialiniai ekonominiai veiksniai sukuria ir palaiko rizikos grandines, pavyzdžiui, dėl žemo socialinio ekonominio statuso šeimo-

17 lentelė. Moksleivių pažangumo, lankomumo ir probleminio elgesio bei namų saugumo, šeimos materialinių ir psichosocialinių problemų sąsajos

<i>Šeimos veiksniai</i>	<i>Pažangumo lygis</i>	<i>N</i>	<i>Vidurkis</i>	<i>t (p < 0,000)</i>	<i>Spearmano koreliacijos koeficientas (p < 0,000)</i>
Namų saugumas	Geras	530	22,394	2,965	0,193
	Blogas	483	21,087		
Šeimos psichosocialinės problemos	Geras	535	9,072	-3,401	-0,257
	Blogas	476	10,915		
Šeimos materialinės problemos	Geras	545	7,489	-3,370	-0,228
	Blogas	462	8,948		
	Lankomumo lygis				
Namų saugumas	Geras	482	22,543	5,512	-0,291
	Blogas	503	20,601		
Šeimos materialinės problemos	Geras	485	8,461	-3,387	0,142
	Blogas	494	8,927		
Šeimos psichosocialinės problemos	Geras	479	9,129	-4,612	0,268
		Probleminio elgesio lygis			
Namų saugumas	Geras	556	22,566	6,626	-0,340
	Blogas	466	20,891		
Šeimos psichosocialinės problemos	Geras	535	11,042	-3,953	0,294
	Blogas	476	9,815		
Šeimos materialinės problemos	Geras	540	8,060	-2,963	0,257
	Blogas	462	9,219		

je gali padidėti stresas, o jis skatina prieštariną, nenuoseklią auklėjimo praktiką, o dėl to didėja probleminio vaikų elgesio rizika.

Siekiant išsiaiškinti šeimos materialinių ir psichosocialinių problemų ir kitų šeimos veiksnių sąsajas buvo taikomas Stjudento t kriterijus ir Spearmano koreliacijos koeficientas.

Nustatytos šeimos materialinių problemų aktualumo ir šeimos integruotumo, namų saugumo, šeimos psichosocialinių problemų, tėvų tarpusavio santykių, suaugusių šeimos na-

rių socialinio palaikymo sąsajos. Pasirodo, kad daugiau materialinių problemų turinčių moksleivių grupėje buvo mažesni šeimos integruotumo (-0,353; $p < 0,000$), namų saugumo (-0,384; $p < 0,000$), tėvų tarpusavio santykių (0,414; $p < 0,000$) ir suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo (-0,412; $p < 0,000$) rodikliai. Šios grupės moksleiviai turi daugiau lankomumo (0,142; $p < 0,000$) ir elgesio problemų (0,257; $p < 0,000$), žemesnis jų pažangumas (-0,257; $p < 0,000$).

Šeimos materialinės problemos yra susijusios su psichosocialinėms problemomis. Nustatyta nuosekli teigiama priklausomybė (0,633; $p < 0,000$): kuo daugiau šeima turi materialinių problemų, tuo daugiau kyla ir psichosocialinių problemų. Todėl buvo siekta išsiaiškinti šeimos psichosocialinių problemų ir kitų šeimos veiksnių ryšius. Nustatytos šeimos psichosocialinių problemų rodiklio ir šeimos integruotumo, namų saugumo, tėvų tarpusavio santykių, suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo sąsajos.

Iš gautų duomenų buvo matyti, kad moksleivių iš daugelį psichosocialinių problemų turinčių šeimų buvo žemesni šeimos integruotumo, namų saugumo, suaugusių šeimos narių socialinio palaikymo ir tėvų tarpusavio santykių rodikliai, mažesnis pažangumas, blogesni lankomumas ir elgesys. Koreliaciniai šių kintamųjų ryšiai rodo, jog, daugėjant psichosocialinių problemų šeimoje, mažėja šeimos integruotumas ($-0,426$; $p < 0,000$), namų saugumas ($-0,543$; $p < 0,000$), blogėja tėvų tarpusavio santykiai ($-0,493$; $p < 0,000$) ir silpnėja tėvų socialinis palaikymas ($-0,412$; $p < 0,000$).

Visi šeimos rodikliai yra susiję, tačiau iš gautų duomenų negalima spręsti apie priežastingumo kryptį. Be to, lyginant materialinių problemų ir kitų šeimos veiksnių rodiklių koreliacijos koeficientus su psichosocialinių problemų ir kitų šeimos veiksnių koeficientais pastebėta, jog pirmieji yra mažesni už antruosius, t. y. psichosocialinių problemų ir šeimos veiksnių rodiklių ryšys yra stipresnis negu materialinių problemų ir šeimos veiksnių. Atsižvelgus į tai, kad šeimos materialinių ir psichosocialinių problemų ryšys yra vidutinio stiprumo

(0,633; $p < 0,000$), galima daryti prielaidą, jog materialinės šeimos problemos veikia šeimos veiksnius ne tiesiogiai, o per psichosocialines problemas, t. y. dėl materialinių problemų daugėja psichosocialinių problemų, o pastarosios daro įtaką kitiems veiksniams.

Išvados

Straipsnyje buvo aptarti aštuoni šeimos rodikliai, susiję su pagrindinės mokyklos moksleivių sėkme mokykloje. Tyrimo duomenų analizė parodė, jog mokyklos pasiekimų rodikliai (pažangumo, lankomumo ir elgesio) susiję su šeimos veiksniais.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad esant materialinių sunkumų ir psichosocialinių problemų šeimoje, o tai mažina namų saugumą, yra didesnė tikimybė, kad moksleivis turės sunkumų mokykloje, blogiau lankys mokyklą, turės elgesio problemų, bus žemesni jo pažymiai, todėl šiuos šeimos veiksnius galima priskirti prie rizikos veiksnių.

Esant geriems šeimos narių ir tėvų tarpusavio santykiams, taip pat suaugusiems šeimos nariams užtikrinant aukštą vaikų socialinį palaikymą yra mažesnė tikimybė atsirasti lankomumo ir elgesio problemų, todėl šie šeimos veiksniai iš dalies gali būti priskirti prie apsauginių veiksnių.

Remiantis gautais rezultatais galima daryti prielaidą, kad, keičiant šeimos veiksnių būklę, galima pakeisti mokyklos pasiekimų rodiklius. Sprendžiant tėvų tarpusavio nesutarimus, skatinant šiltus, palaikančius šeimos narių tarpusavio santykius, mažinant šeimų materialines ir psichosocialines problemas, galima pagerinti moksleivių pažangumą, lankomumą ir elgesį.

LITERATŪRA

1. Albrecht T. L., Adelman M. B. Communicating social support: A theoretical perspective // T. L. Albrecht, M. B. Adelman (Eds.), *Communicating social support* (18–39). Newbury Park, CA: Sage, 1987.
2. Benard B. *Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school and community*. Portland, OR: Western Center For Drug-Free Schools and Communities, 1991.
3. Bowen G. L., Richman J. M., Brewster A., Bowen N. Sense of coherence, perception of danger at school, and teacher support among young at risk of school failure // *Child and Adolescent Social Work Journal*. 1998, 15, p. 273–286.
4. Coie J. D., Watt N. F., West S. G., Hawkins J. D., Asarnow J. R., Markman H. J., Ramey S. L., Shure M. B., Long B. The Science of prevention: A conceptual framework and some directions for a National Research Program // *American Psychologist*. 1993, 48, p. 1013–1022.
5. Coleman J. Social capital in the creation of human capital // *American Journal of Sociology*. 1988, 94, p. 94–S120.
6. Dapkienė S. Tėvų požiūris į bendradarbiavimą su mokytojais formos. Pradinis ugdymas: retrospektyva ir perspektyva: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1996. P. 66–71.
7. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadžė V. *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius, 2000.
8. Dodge K. A., Bates J. E., Pettit G. S. Mechanisms in the cycle of violence // *Science*. 1990, 250, p. 1678–1683.
9. Dubow E. F., Tisak J., Causey D., Hryshko A. A two-year longitudinal study of stressful life events, social support, and social problem solving skills: Contributions to children's behavioral and academic adjustment // *Child Development*. 1991, 62, p. 583–599.
10. Emery R. E., Forehand R. Parental divorce and children's well being: A focus on resilience // R. J. Haggerty, L. R. Sherrod, Nn. Garnezy, M. Rutter (Eds.). *Stress, risk and resilience in children and adolescents: Processes, mechanisms and interventions*. New York: Cambridge University Press, 1994. P. 64–99.
11. Felner R. D., Brand S., Dubois D. L., Adan A. M., Mulhall P. F., Evans E. Socioeconomic disadvantage, proximal environmental experiences, and socioemotional and academic adjustment in early adolescence: Investigation of a mediated effects model // *Child Development*. 1995, 66, p. 774–792.
12. Fraser M. W. The ecology of childhood: A multisystems perspective // M. F. Fraser (Ed.). *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. Washington, DC: NASW Press, 1997. P. 1–10.
13. Garbarino J. *Raising children in socially toxic environment*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, Inc., 1995.
14. Garnezy N. Reflections and commentary on risk, resilience, and development // R. J. Haggerty, L. R. Sherrod, N. Garnezy, and M. Rutter (Eds.). *Stress, risk and resilience in children and adolescents: Processes, mechanisms, and interventions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. P. 1–18.
15. Goodenow C. Classroom belonging among early adolescent students: Relationships to motivation and achievement // *Journal of Early Adolescence*. 1993, 13, p. 21–43.
16. Kalvaitis A. Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas vidurinėje mokykloje // *Socialiniai mokslai: Sociologija*. 1995, 3, p. 76–79.
17. Kirby L. D., Fraser M. W. Risk and resilience in childhood // M. F. Fraser (Ed.). *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. Washington, DC: NASW Press, 1997. P. 10–33.
18. Larner M., Collins A. Poverty in the lives of young children // E. J. Erwin (Ed.), *Putting children first*. Baltimore: Paul H. Brookes, 1996. P. 55–75.
19. Lerner R. M. *America's youth in crisis: Challenges and options for programs and policies*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1995.
20. Martinaitis P. Šeimos ir mokyklos sąveika auklėjime. Lietuvos šeima: tradicijos ir ateitis: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1994. P. 164–166.
21. Mrazek P. J., Haggerty R. J. (Eds.). *Reducing risks for mental disorders: Frontiers for preventive intervention research*. Washington, DC: National Academy Press, 1994.
22. Richman J. M., Fraser, M. W. Resilience in childhood: The role of risk and protection // J. M. Richman, M. K. Fraser (Eds.). *The context of youth violence, risk and protection*. Westport: Praeger, 2001. P. 1–12.
23. Rosenfeld L. B., Richman J. M., Bowen G. L. Social support for adolescents at risk of school failure // *Social Work*. 1998, 43, p. 309–323.
24. Rosenfeld L. B., Richman J. M., Bowen G. L. Social support networks, and school outcomes: The centrality of the teacher // *Child and Adolescent Social Work Journal*. 2000, 17, p. 205–226.

25. Rutter M. Psychosocial resilience and protective mechanisms // American Journal of Orthopsychiatry. 1987, 57, p. 316–331.

26. Widom C. S. Does violence beget violence? A critical examination of the literature // Psychological Bulletin. 1989, 10, p. 3–28.

FAMILY INFLUENCE ON SCHOOL PERFORMANCE

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Summary

Scientific problem refers to the lack of investigations that provide answers to the question what family factors influence student's school performance. The purpose of the research is to reveal peculiarities of family factors and student's school performance in comprehensive schools. The aim of this article is to reveal the influence of family factors on school performance. The research was carried out applying the following research methods: analysis of scientific literature, survey research, statistical data analysis.

It was developed students survey questionnaire with 236 multiple-choice items. These items address students' self-assessments of their beliefs about their social environment – neighborhoods, schools, friends, and families – and about their own psychological health and school performance. The research is based on the answers of 1071 students (577 boys and 494 girls) of eighth grade. The paper reports only part of the research results.

Data analyzes reveals that higher family integration, parent social support, home academic climate, parent education monitoring are associated with better school performance: attendance, grades, and behavior, so these family factors can be defined as protective factors. And low safety at home, high family psychosocial and material problems are associated with worse or lower school performance, so these family factors can be defined as risks.

Risk can be defined as any influence that increases the probability of onset, digression to a more serious state, the maintenance of a problem condition. There are different types of risks, including individual risk traits, environmental risks, and stressful life events. Protective factors are generally strengths that are present in individuals or in the environments and they help reduce the impact of the risks. The balance of risk and protective factors students experience in their social environment influences the level of success they experience at school.

Gauta 2003 10 10

Priimta 2004 02 16